

tadır. Bu dev bilgisayar her dilden 1000 sözcük ve günlük hayatta gereken bir miktar tümce bilmektedir. Her anda konuşabileceği 400 sözcüktür, bunlar ceket cebine sığmaktadır. Bu bilgisayar değiştirebilen bir dil kaseti ile 800-900 mark tutmaktadır.

Sharp Fabrikalarının yaptığı bir cep saatin fiyatı 150 Marktır, bu bir düğmesine basılması ile saat ve uyandırma zaman veya istenilen bir çok daha başka şeyler söylemektedir.

"Günaydın! Şimdi saat 4.35 tir. Sız uyandı-rılacaksınız! Bir süre sonra ise sert bir lisanla, "uyanma zamanını 5 dakika geçirdiniz, artık gerçekten kalkma zamanıdır!" der. Bir Amerikan firmasının Buzdolabı da kapısı çok fazla açıldığı zaman daha kaba konuşur. "Seni obur seni, hâlâ doymadın mı?"

Hobby'den

Çeviren: Nüvit OSMAY

DÜŞÜNMEYİ BİLİYOR MUSUNUZ?

Erdogan SAKMAN

Yeni doğan çocuğun meme emmeyi öğrenmesi gerekmez. Güneşe bakarken kör olan bulunmadığına göre, güçlü bir kaynak karşısında gözlerin kapatılacağı kimseye öğretilmemiştir. Bu işleri yaparken düşünmek gerekmez. Kendiliğinden işleyen bir düzen vücutta vardır. Bunların dışında ya hangi durum karşısında ne yapacağını önceden öğreniriz ya da bildiklerimizi kullanarak, yapılması gerekene karar veririz yani düşünerek çıkarırız. Bildiklerinizi kullanmak, bilinenlerden yeni bilgi üretmek veya bilgi eksikliğini gidermektir. Başka bir deyişle, düşünmek, eksik bilgi üretmek veya üretmektir.

Düşünmeyi bilmek, eksik bilgi üretim ve üretim yordam yol, ilke yöntemlerini kullanabilmektir. Düşüncelerini mantık zinciri ya da mantık sırası biçiminde düzenlemeyi bilenler, yaşam süresince karşılaştıkları şaşırtıcı veya karmaşık durumlar arasından yollarını oldukça kolay bulabilirler.

Tuna, Turan'dan daha kısa ve Tuğrul, Turan'dan daha uzun ise, Tuna, Tuğrul'dan daha uzun mudur yoksa daha kısa mı? Bu gibi bilmece türü soruları kimileri kolay, kimileri güç bulur. Kimileri de bu iki uç arasındadır. Bu tür sorular karşısında kâlanların durumu, düşünme yeteneklerini ne dereceye kadar kullanabildiklerini saptamaya yarar. "Tuna, Tuğrul'dan daha kısadır," cevabını verenler, ruhbilimcilerin SIRALI DÜŞÜNMEK veya SİRALAMAK dedikleri yeteneği kullananlardır. Düşünme yeteneklerimizden hangilerini ne dereceye kadar kullandığınızı Karl

ALBRECHT'ten alınan aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar gösterecektir. Amaç, kişileri düşünme yeteneklerine göre sınıflandırmak değil, güçlü ve zayıf yönlerini hatırlatarak daha iyi bir yaşam için kendilerini hangi yön veya yönlerde geliştireceklerini göstermektir.

Hem okul sıralarında hem günlük yaşamda karşılaşılan soru ve sorunları çözmek için çok yararlı kimi genel davranışları öğrenmek gereklidir. Bu genel davranışlar veya davranış kuralları STRATEJİLER'dir. Bunlar her durumda geçerli genel kurallardır. Atatürk'ün; "Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır. Bu sathı, bütün vatandır," sözü, ayrı yerlerde yurt savunması yapanların • yöresel hareketlerinin birbirleriyle uyumlu olması gerektiğini gösteren ve yöneticilere buna göre davranmalarını hatırlatan, genel bir savunma stratejisidir. Nasreddin Hoca'nın gölü mayalaması, yarar sağlama olasılığı çok az bir durum karşısında bir çanakcık bile olsa küçük bir özveride bulunulmalıdır, stratejisi önemli bir genel kuraldır.

Yaşamın her aşamasında karşılaşılan soru ve sorunları çözmek için kullanılan genel kural yani stratejiler: (1) her soruyu sanki bir oyunmuş gibi rahatça ve bir araştırmacı davranışıyla ele almak, (2) çizgiler, şekiller ve modeller çizerek bilinenleri hatırlamak ve düşünceleri toparlamak, (3) düşünceleri sözcüklere dökmek ve verileri eşanlamlılarını bularak yorumlamak ve (4) düşünce süreci yapısını güçlendirecek adlar, simgeler ve sözel ilişkiler kullanmaktır.

Cevapları ve herbirinin gerektirdiği düşünme yeteneklerinin tartışmasını yazının sonunda bulacaksınız. Her soruyu doğru cevaplayamayanların cesaretleri kırılmamalıdır. Bütün soruları doğru cevaplayanlar azınlıktadır. Amaç, başarısız ya da az başarılı olduğunuz kimi yeteneklerinizi geliştirmeniz gerektiğini hatırlatmaktır.

1. Baki, Cahide, Tekin ve Ayşe yuvarlak bir masada sevdikleri yarışmaları tartışıyorlar. (a) Baki, tam koşucunun karşısındadır, (b) Cahide, yüzücünün sağında yer almıştır, (c) Ayşe, Tekin'in karşısındadır, (d) Kürekçi, binicinin solunda bulunmaktadır, (e) Tekin'in sağında oturan bir erkektir. Dört kişiden herbirinin sevdiği yarışma nedir?

2. Çok iyi bilinen; B, İ, Ü, D, B, A, Y, S; (T) harf dizisi hangi kurala göre oluşur ve soru işareti yerine hangi harf gelmelidir?

3. Üçgün önce Cuma'dan önceki gün ise, yarından sonra ki gün ne olur?

4. Altı bardak bir sıraya dizilmişlerdir. Bardaklardan ilk üçü su ile dolu, son üçü boştur. Yalnız bir bardağı hareket ettirerek, altı bardak iki dolu ve iki boş bardak yan yana gelmeyecek biçimde nasıl dizilebilir?

5. Kazı yapan bir arkeolog üzerinde (I, Ö 44) yazan ve Jül Sezar'a benzer resim taşıyan bir para bulmuştur. Başka bir arkeolog daha ilk bakışta paranın sahte olduğunu anlamıştır. Nasıl?

6. (1) ile (9) arasındaki sayılar, soldan sağa, yukarıdan aşağıya ve iki köşegeni üzerinde hep 15 toplamını verecek, (3 x 3)lük bir kare biçiminde nasıl yazılabilir?

7. Beş dakika içinde kağıt tutacına bulabildiğiniz kadar çok kullanım yeri düşünüp yazınız.

8. Üç oyun kağıdı masanın üzerine yüzüstü ve bir sıra halinde dizilmişlerdir. (a) Oğlan'ın sağında Karo, (b) Karo'nun solunda Sinek, (c) Kupa'nın sağında oğlan ve (d) Papaz'ın solunda birli olduğu biliniyorsa, nerede ne vardır?

9. Aşağıdaki soruyu model yapmadan veya şekil çizmeden akıldan çözünüz. İki yazı kağıdının arasına kopya kağıdı yerleştirerek masanın üzerine koydunuz. Sanki bir yazıdan iki adet yazmaya hazırlanmaktasınız. Kağıdı ortadan ikiye katlayarak alt bölümü üst bölüm üzerine yatırdınız. En üstteki yüze adınızı yazsanız, kaç kopya çıkar, kağıtların neresinde olur. (Ön, arka, üst, alt, ilk kağıt, ikinci kağıt) ve yazının durumu nasıldır?

Cevaplar

1. Ayşe, yüzme; Baki, binicilik; Cahide, koşu ve Tekin, kürek yarışmalarını sevmektedir. Bu

soru, BİLGİ DÜZENLEME yeteneğinin kullanılmasını gerektirir. Verilen bilgiler iki kadın ve iki erkek hakkındadır. Önce Ayşe ile Cahide'nin kadın ve Baki ile Tekin'in erkek oldukları ayrımı yapılmalıdır. Bu düzenleme, Tekin'in sağında Baki'nin oturduğunu saptar. Gerekten diğer bir yetenek, MANTIKSAL ÇIKARIMLAR YAPABİLMEK'tir. Düzenlenen bilgiden Baki'nin Tekin'in sağında oturduğu anlaşılmalıdır (e). Ayşe, Tekin'in karşısında olduğuna göre (c), bunlardan Cahide'nin Baki'nin karşısında oturduğu ve koşucu olduğu çıkarılır. Sorunun cevaplandırılmasını kolaylaştıran stratejiler: (1) çember çiz, (2) çember üzerine karşılıklı dört nokta koy ve (3) her noktanın sağını ve solunu belirle, hareketleridir.

2. Soru işareti yerine (D) harfi gelmelidir. Çünkü dizinin öğeleri, sayıların başharfleridir. Bu soruya doğru cevap vermek için DÜZENTİ (Pattern) TANIMA YETENEĞİ kullanılmış olmalıdır. Düzeni, aralarında belli bir kural olan öğelerden oluşur. Başka bir deyişle, bir öğesine uygulanan kural ile önceki veya sonraki öğesi bulunabilen bütündür. (B) den (I) ye geçişi belirleyen iki kural olabilir: (1) alfabe de (B) den (I) ye geçiş, birinciyi 10 eklenerek sağlanır. Bu düzeninin kuralı ise, (I) den (Ü) ye de (I) ye 10 eklenerek geçilebilmelidir. Bu, deneme ile geçersizliği hemen görülebilen kuraldır. (2)(B), bir ve (I) de iki alınırsa kural: Birinciyi bir ekleyerek ikinciyi bulmaktır. (I) den (Ö) ye geçiş ikiye bir ekleyerek üç elde edileceği için aynı kuraldan yararlanılacaktır. O halde, DÜZENTİ TANIMA yeteneğini geliştirmek için KURAL, BULMA çalışmaları yapılmalıdır. Bu soruda kullanılan strateji, soruyu bir oyun gibi ele alıp bir iki sınıma yapmaya girişmektir. Süt kovaşına düşen iki kurbağadan, sabaha kadar çırpınıp oluşturduğu yağ topağı üzerinden sıçrayarak yaşamını kurtaran kurbağa gibi, sorun çözümü için olumlu veya olumsuz çaba göstermek temel ilkedir.

3. Soruyu (salı) diye cevaplandırılanlar SIRA-LAMA YETENEKLERİNİ kullanmışlardır. Çözümü elde etmek için önce "dügümün ucu" yani bugünün ne olduğu bulunmalıdır. Sonra ertesi gün saptanabilir. Kullanılan strateji, bir doğru üzerinde 7 nokta sıralayarak düşünmeyi ve çözümü kolaylaştıran bir şekil çizmektir.

4. Dolu bardaklardan ortadaki alınır ve boş bardaklardan ortadakine boşaltılır ve bardak eski yerine konulursa bardaklardan iki dolu veya iki boş yan yana gelmez ya da bardaklar bir dolu bir boş olarak dizilir. Kullanılacak strateji, soruyu ifade eden bir şekil çizmektir. Çözüm için gereken yetenek, ZİHİNSEL ESNEKLİK'tir. Esneklik, sorunun koşulunu bilerek değiştirerek sağlanabilir.

Soruda yalnız bir bardağa dokunmak, koşuldur. Bu bozulup iki bardağa dokunmak geçerli varsayılırsa, ikinci ve beşinci bardakların yerleri değiştirilince soru çözülür. Her iki bardağa da aynı hareket uygulanmıştır (kaldırmak ve koymak). O halde soruyu istenildiği gibi çözmek için yapılacak şey, bu hareketlerin yerlerine başkalarını kullanmaktır. Bu seçenekler; kaldır, değiştir, koy, kaydır, dök, çek, v. s. dir. Bunlardan duruma uyan, ikinci bardağı kaldırıp içindeki suyu beşinci bardağa boşaltmaktır.

5. (I.Ö.) İsa'dan önce ve (I.S)da İsa'dan sonra yazılarının kısaltmalarıdır. Bulunan paranın üzerine (I.Ö.) yazılacağını, parayı yapan, İsa daha doğmadan nasıl bilebilir? O halde, para sahtedir. Doğru cevabı bulanlar, MANTIKLI ALGILAMA yeteneği olanlardır.

6. Birinci sıra; 2, 9 ve 4, ikinci sıra; 7, 5 ve 3 ve üçüncü sıra; 6, 1 ve 8 olmalıdır. Böylece soldan okunan köşegenler de 2, 5 ve 8 ile 6, 5 ve 4 sayıları bulunur. Bu soru, karşılaşılan sorunlara "denemeler" ile mi çözüm arandığını yoksa STRATEJİK YAKLAŞIM mı yapıldığını anlamak için düzenlenmiştir. Önceden girilecek akıl yürütmeler, nereye ne yazılacağı olasılıkları sayısını küçülterek kısa sürede sonuç almayı sağlar. Örneğin, sayı dizisinin tam ortasındaki sayının ne olabileceğinden başlanabilir. Merkezde 9 kullanılamaz çünkü sıra, sütun veya köşegende 8 ile toplanırsa, 15 geçilecektir. Aynı nedenle merkezde 8, 7 ve 6 sayıları da olamaz. Aynı şekilde, 1, 2, 3 ve 4 sayıları da küçük kalırlar. Böylece, merkezdeki sayının 5 olacağı sonucuna varılabilir. Bir kez bu

durum saptandıktan sonra, diğer sayıların bulunması kolaylaşır.

7. Kağıt tutacı için bulduğunuz değişik kullanma biçimlerini yazınız. 10 dan az seçenek biraz "zihinsel bozukluk," belirtisidir. 20 den daha çok kullanış yeri bulanlar, çok görüş ve çok bakış açısı sahibidirler. Ruhbilimciler bunu, YARATICI DÜŞÜNEBİLME'nin belirtisi saymaktadırlar.

8. Kağıtlar, soldan sağa doğru Kupa Birliği, Sinek Oğlu ve Karo Papazı biçiminde dizilmiştir. Bu soruyu çözebilmek, ÇIKARIM YAPABİLME'yi gerektirir.

9. Yazının kopyası yalnız ikinci kağıda çıkar. Ad ikinci kağıdın ön yüzüne yazılmış olur. Biri kat yerinin üstünde diğeri altındadır ve birbirlerinin simetridirler. Altta yazı başaşağıya durmaktadır. Bu soruyu çözmek GÖZÖNÜNE GETİREBİLME ve UZAYSAL (boyutlu) DÜŞÜNEBİLME yeteneklerini gerektirir.

Çözümeyen sorular ve benzerlerinde kullanılan yetenekleri geliştirmek daha çok alıştırma yapmayı ve en önemlisi yöntemlerin işleyişini çok iyi kavramış olmayı gerektirir. Bunun en kestirme yolu, bu yeteneklerin kullanılmasını zorunlu kılan bilmece kitaplarını incelemektir. Herkesin öğrenmesi ve uygulaması gereken, soru ve sorun çözüm stratejileridir. Karşılaşılan her sorun olabildiğince simgelenmelidir, şekillendirilmeli ve modelleştirilmelidir. Çünkü beyin bunlar ile çalışır. İlk bakışta oyun gibi görünen hatta gerçek yaşantıdan uzak sanılan bu çabalar, kısa sürede düşünme yeteneğini ustalık düzeyine çıkarır.

● *Paranızı hâlâ sayabiliyorsanız, gerçekten zengin değilsiniz demektir.*

J. Paul GETTY

● *Kendini yönet, dünyayı yönetecek gücü bulursun..*

PLATO

● *Köpek sahibini izlemeli, sahibi köpeğini değil..*

E. CARPENTER